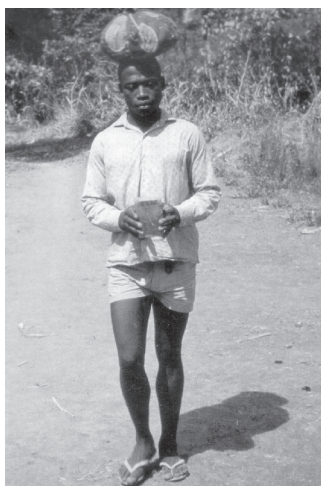

EGY EREDETI AFRIKAI HANGSZERTÍPUS, A LAMELLOFONOK JELLEMZŐI ÉS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

BRAUER-BENKE JÓZSEF

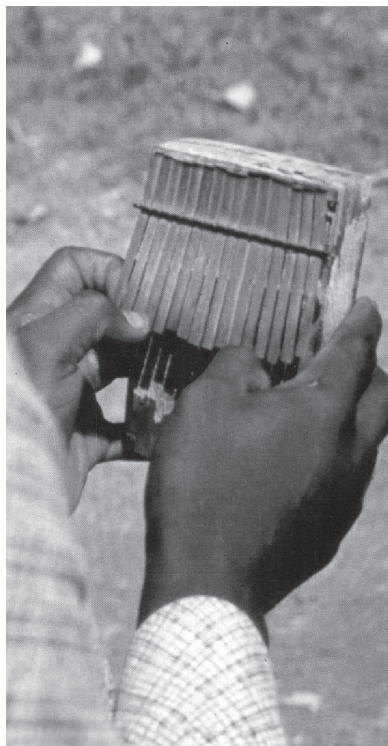
A hangszer típusok történeti háttérének vizsgálatai arra mutatnak, hogy a zenei stílusoktól eltérően kevésbé konstans elemei a kultúrának, valószínűsíthetően azért, mert az olyan ismeretek és kulturális javak, amelyeknek cselekvő részese egy-két személy vagy a közösség elenyésző kisebbsége, sokkal könnyebben terjednek, mint azok, amelyhez a közösség egészének az aktív elfogadása szükséges. Éppen ezért a kereskedő karavánok teherhordói vagy a törzsfők kíséretében álló zenészek hangszerei, illetve az európai hajókon szolgáló fekete tengerészek által alkalmazott hangszer típusok könnyen elterjedhettek az általuk bejárt idegen területek zenész rétegei között és a helyi zenei igényeknek megfelelő módosítások után, könnyen adaptálódhattak a helyi zenei hagyományokhoz. Mivel szubszaharai Afrikában a korábbi időszakokban mind a teherhordás, mind az utazás dominánsan emberi erővel történt, ezért a más kontinenseken is elterjedt mobilizálható aerofon és membranofon hangszer típusok mellett kialakultak autochton, eredetileg a lépésritmus erősítésére szolgáló hangszer típusok, mint például az idiofonok csoportjába tartozó lamellofonok. (1. kép) Később, ezek a hangszer típusok továbbfejlődve már komolyabb zenei teljesítmények előadására is alkalmassá váltak.

1. kép *Gyalogos teherhordás lamellofonnal, Kamerun (Kubik 1989 nyomán)*

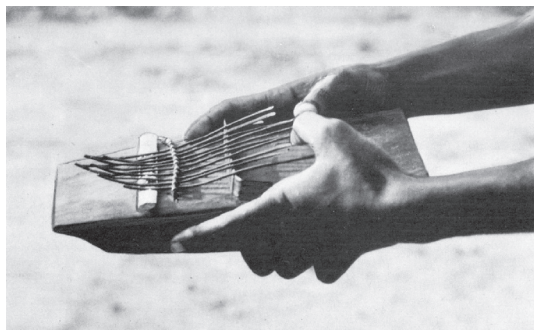
Közép-Afrikában a lamellofonok legelterjedtebb elnevezése a *sansa* vagy *zanza* (Ankermann, 1976:32). A *sansa* elnevezés David Livingstone misszionárius és Afrika kutató által vált ismertté (Tracey, 1961:17). Egyéb ismert elnevezései és egyben a főbb típusok a *marimba* (*malimba*, *kalimba*), *mbira* (*ambira*, *ambila*) és a *likembe* (*ikembe*, *kembe*) vagy *sanji* (*kisaanj*, *esanji*, *chisandzi*). Az angol (thumbpiano), és a német (Daumenklavier) elnevezések fordításával, a magyar nyelvű irodalomban is megjelent az „ujjzongora” elnevezés, ami ilyen formán félrevezető, mert az idiofon hangszerekhez tartozó lamellofonoktól eltérően a zongora a Hornbostel-Sachs hangszertipológiai rendszerezés alapján a chordofon hangszertípusok közé tartozik. A lamellofon kifejezés használata mellett két fő érv sorolható fel: 1) jól illeszkedik a Hornbostel-Sachs hangszertipológiai rendszerbe és emiatt a nemzetközi organológiai nomenklatúrába; 2) a hangszer sokféle helyi elnevezése helyett indokolt egy általános, tudományos megnevezés használata.

A pengetéssel megszólaltatott lamellofonok fő jellemzője, hogy a fa vagy egyéb anyagból készült jól rezonáló hangszertestre, egy keresztléccel az egyik végükön rögzítve, szabadon rezgő nyelvek vannak erősítve. Felépítését tekintve a dorombhoz hasonlóan megkülönböztethetünk a hangszertesttel azonos anyagból készült hangképző nyelvvel rendelkező idioglottlamellofonokat (2. kép), illetve más anyagból készült hangképző nyelvvel rendelkező heteroglottlamellofonokat. (3. kép) A fejlettebbnek tekinthető, fémnyelves heteroglottlamellofonok nem feltét-

< 2. kép Idioglottlamellofon, Kamerun
(Kubik 1989 nyomán)

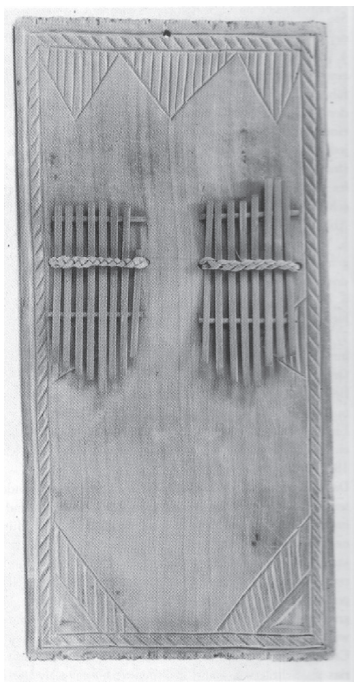
✓ 3. kép Heteroglottlamellofon, Gabon
(Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

lenül rendelkeznek magasabb lamella számmal, mert Dél-Afrikában a mindössze 6 lamellás heteroglott típusok mellett 15 lamellás idioglott típusok is megtalálhatóak. A lamellofonok rezgő hangszertestébe kavicsokat vagy fémdarabokat is helyezhetnek, ami által a rezonanciát erősítik. Némely típus hangszertestének alsó részén kisebb vagy egészen nagy hangnyílásokat is kialakíthatnak, amelyeket a zenész játék közben a testéhez szorítva módosíthatja a hangszer hangmagaságát. Néha a nyílásokat pókselyemmel fedik, hogy az így kialakított membránnal, felhangokban színeesebb dallamot kapjanak.

A lamellofonok lehetnek párhuzamosan elhelyezkedő, egy-két-három soros felépítésűek vagy egymástól elkülönülő lamellacsoportra felosztott típusúak, mint például a Nigéria keleti részén élő Biafra övezet **igbo** népcsoport 2x8 osztott lamellás típus idioglott hangszere. (4. kép) A leggyakoribb a 8-12 billentyű, de például Tanzániában 34-45 billentyűs lamellofonok is kialakultak. Ilyen nagyszámú billentyűzet esetén nem mindegyiket pengetik, és a többi billentyű csak rezonátorként funkcionál. A legösszetettebb lamellofonok Zimbabwében alakultak ki, amelyek két-három billentyűsorral rendelkeznek.

A legtöbb lamellofon önmagában nem ad elegendő hangerőt, ezért sokszor valamilyen egyéb rezonáns testbe, pl. kivájt tőkhé vagy újabbban, fémhordóba helyezve játszanak rajta. (5. kép) A lamellofon hangolása régióként eltérő és a helyi zenei igényeknek megfelelő pentaton, hexaton és heptaton hangolású is lehet. A billentyűzet kialakítását a játéktechnika befolyásolja. A hangszer két kézzel fogják és a két hüvelykujjal pengetik. Kiforrottabb technikával az ölbe helyezett hangszeren a

4. kép Osztott lamellás uboakalamellofon, Nigéria
(Kubik 1989 nyomán)

5. kép Lamellofon tőkhéj rezonátorral, Közép-afrikai Köztársaság (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

▲ 6. kép Venda zenész hüvelyk és mutató ujjas játéktechnikával, Dél-afrikai Köztársaság (Kirby 1968 nyomán)

hüvelykujjak mellett a mutatóujjakkal is pengetnek. (6. kép) A billentyűzet közepén két részre osztható. Középen helyezkednek el a legalacsonyabb hangok. Heptaton hangolás esetén az egymás mellett levő billentyűk nem feltétlenül egymás melletti hangoknak felelnek meg.

A lamellofon játékosok eltérő képességei, kezdeményező képességei a közösség lamellofon játéka is kihatnak. Az individuális megoldások, amennyiben elnyerik a közösség tetszését a hagyományozódás részévé válnak. Zimbabweban a **shona** népcsoport *mbira* lamellofon játékosai közül az egyik előszeretettel alkalmazta a legmélyebb hangú lamellát, amelynek a „benzi – az örült ember lett az elnevezése és a „gadzanga” elnevezést a következő lamellára használták, amelynek jelentése „kontroll az izgalom fölött, amelyet a benzi okozott” (Berliner, 1978, 57).

A lamellofonok xilofonokkal rokonítható elnevezéseinek és hangolásai módjainak hasonlósága miatt Arthur Jones felvetette annak a lehetőségét, hogy a lamellofonok eredetileg a délkelet-ázsiai eredetű xilofonok kisebb, mobilizálható változataiként alakulhattak ki valahol a Közép-Afrika térség déli részén (Jones, 1964: 153). Jones komparatív vizsgálatában a szansza/szanza/kiszanzi elnevezéseket a malgasz „csánacsana” (hol a „na” néma) szó gyökerével hozza kapcsolatba, illetve az ebből képzett „micsánacsana” kifejezéssel amelynek jelentése ’éles metsző hangot kibocsátani’ (Uo: 153). A lamellofonok kialakulásának helyét és idejét illetően megoszlanak a vélemények. Gerhard Kubik elmélete alapján már a Kr.e. 1. évezredben kialakulhattak a lamellofonok bambusz lamellás változatai és ettől függetlenül alakulhattak ki a vas lamellás lamellofonok a 7. században valahol a mai Mozambik partvidékén vagy belső területén (Kubik, 1998:110-112). Mindenesetre Zambiában a Kisale-tó mellett feltárt kiszale-kultúra ásatásaiból előkerültek a 10.-14. század közötti időszakra datált kovácsoltvas lamellák, amelyek lamellofonokat feltételeznek (Ganseman, 1986: 12). Ezek alapján korábban úgy vélték, hogy valahol a Kongó alsó folyásának a vidékén alakult ki a hangszertípus (Kubik, 1982:118). Viszont Cavazzi és Merolla 17. századi Angola és Kongó királyságokat bemutató leírásaikban nincs nyoma a lamellofonoknak. Praetorius 1620-as „Syntagma musicum” című művében szintén nem szerepel. Viszont a jezsuita szerzetes Filippo Bonanni 1723-ban megjelent „Gabinetto Armonico” című, hangszereket bemutató könyvében már szerepel, mint „Marimba de Cafri”. (7. kép) A dos Santos féle leírás alapján valószínűleg

◀ 7. kép Dél-afrikai marimba lamellofon (Bonanni 1723 nyomán)

núsítható, hogy a lamellofonok először a Zimbabweban élő **kalanga** népcsoportnál jelenhettek meg, akiket dos Santos „kaffirkarangáknak” nevez (Kirby, 1968:66). Joao dos Santos atya leírásából tudható, aki 1591-ben a Zambézi folyó mellett Tete városában tevékenykedett, mint keresztény hittérítő, hogy a kaffirok (hitetlenek) egy *ambira* elnevezésű, fából készült hangszeren játszanak, amelynek tűzben edzett vas billentyűi vannak, és amelyet egy tökből készített edénybe helyeznek oly módon hogy a vasbillentyűk kilátszanak és ezeket pengetve játszanak a hangszeren (Theal, 1901:202-203). Wangemann 1886-ból szintén leírja, hogy a **venda** népcsoport *mbila* elnevezésű lamellofona, kicsit eltér a **kalanga** népcsoport *bela* elnevezésű hasonló hangszertípusától, amelynek fémből készült lamellái vannak és egy tökhéj edénybe helyezve játszanak rajta (Wangemann, 1886:167). A későbbiekben a tökhéj rezonátort felváltották a tartósabb és erősebb hangerőt biztosító vashordó rezonátorok. Botswana-ban a *mbira* elnevezésű lamellofonokat már jellemzően egy kisméretű, vashordóra helyezve használják.

A lamellofon hangszertípus a népzene-kutatók szerint a 19. század vége felé kezdett el a Kongó folyó mentén fölfelé terjedni a gyarmati közigazgatásban alkalmazott **lingala** nyelvű teherhordók és szolgák által, akik eredetileg a lépésrítmus erősítésére használták a lamellofonokat (Kubik, 1982:118). Ezen a területen a hangszer elnevezése *likembe* és a „likembe-zene” jellegzetes, a közép-afrikai bantu nyelvű népek nyugati csoportjára jellemző stílusbeli vonásokat hordoz, amely vonások a nem bantu nyelvű (pl. **ngbandi**, **gbaya** és **azandé**) népcsoportok zenei hagyományaiba is kimutathatóak, és csak fokozatosan alkalmazkodtak a helyi zenei stílusokhoz. Mivel a „likembe-zene” a közép-afrikai bantu nyelvű népek nyugati csoportjára jellemző stílusbeli vonásokkal rendelkezik, csak fokozatosan alkalmazkodott az egyéb helyi zenei stílusokhoz. A 20. század elején a lamellofon hangszer használata tovább terjedt észak-keletre Ugandába, és az ott élő nilusi nyelveket beszélő népcsoportok is elkezdték használni (pl. **alur**, **acoli**, **lango**). Uganda északi területeiről a déli vidékek felé terjedt el a hangszertípus és a bantu nyelvű **soga** és **gwere** népcsoportok is átvették. Mindeközben a Kongói DK Kasai tartományból a lamellofonok használatának szokása elterjedt Angola keleti vidékeire és az 1950-es években, Délkelet-Angolában a koisan nyelvet beszélő **kung** „busman” népcsoport is átvette. Ez a példa jól illusztrálja, hogy a zenei jellegzetességek eloszlása igen gyorsan változhat és az ezeket leképező elterjedtséget illusztráló térképek csak akkor használhatóak, ha viszonylag rövid időintervallumon belül vizsgált anyagra támaszkodnak.

Nyugat-Afrikában jóval ritkább elterjedést mutatnak a lamellofonok, mint a közép-kelet és dél-afrikai bantu nyelvű népek körében. Az eddigi adatok alapján a Száhel-övezetben élő **songhai** népcsoport *jidiga* lamellofona a hangszertípus legészakibb elterjedése, mert Észak-Afrika berber és arab népcsoportjai nem használnak lamellofonokat. A nyugat-afrikai lamellofonok morfológiai vizsgálata rámutat arra, hogy a térségben a vas lamellás lamellofon típusok jövevény hangszerek, amelyek kialakításában helyi hatások érvényesülése is megfigyelhető. Például a Sierra Leonében használt *kondi* vagy *kututen* lamellofon hangszerteste alakját tekintve egy rövidnyakú lantot formáz, amely azt mutatja, hogy kialakulásában többféle hatás

8. kép Kondi lamellofon, Sierra Leone
(Kubik 1989 nyomán)

9. kép Abidigbo lamellofon, Nigéria
(Kubik 1989 nyomán)

érvényesült. (8. kép) Az önmagában nem túl erős hangerővel rendelkező pengetett hangszertípusnál lant formájú rezonátor testet alkalmaztak, amely jelentősen megnöveli a hangerejét. Mivel a lant típusú hangszerek Közép-Afrikában a lamellofonok kialakulásának területén ismeretlenek, a nyugat-afrikai *kondi* lamellofon típus kialakulásához szükség volt az észak-afrikai eredetű lant típusú hangszerek dél irányba, illetve a közép-afrikai eredetű lamellofon típusú hangszerek észak irányba történő terjedésére. A *kondi* lamellofon a halászatra és kereskedelemre szakosodott, ezért az európai hajókon matrózként és navigátorként alkalmazott **kru** népcsoport által került Közép-Afrikából Libériába, onnan áterjedt Sierra Leonéba, majd Elefántcsontparton is megjelent. Nigéria nyugati részén a **yoruba** népcsoport körében elterjedt az *agidigbo* elnevezésű, doboz alakú rezonátor szekrényes lamellofon amelynek a korábban fatörzsdarabból készített rezonátorszekrényét az 1970-es évektől, egyéb előregyártott dobozokból, pl. szappanosdobozból készítik, amelyre pick-up-ot is szerelnek, és az erősítőbe kötik. (9. kép) A lamellákat leszorító bádoglapra laza illesztéssel üdítőüveg kupakokból csörgőt szerelnek. A helyi orális hagyományok szerint, az *agidigbo* lamellofont, egy bizonyos Tafa nevezetű Oyo-beli zenész találta fel az 1950-es években és onnan terjedt el a használata (Kubik, 1989:116). Az *agidigbo* lamellofon tulajdonképpen a joruba népcsoport által használt, *molo* elnevezésű, tőkrezonátorral ellátott lamellofon feljavított változata, ami a Togóban használt *gidigbo* lamellofonnal és az afrikai származású, kubai *marimbulával* is rokonítható. A Nigéria délkeleti részén élő **igbo** népcsoport *uboaka* elnevezésű lamellofonjának 8 lamellája és a hangolási módja a közép-afrikai lamellofonokkal rokonítható, viszont a kerek doboz alakú rezonátortest helyi jellegzetesség, ami az **igbo** népcsoportnál alakulhatott ki (Kubik, 1989:74).

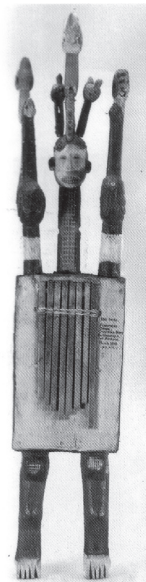
Ezzel szemben az **igbo** népcsoport körében szintén elterjedt kalabar típusú lamellofonok lamellái bambuszból készülnek és hangszertest díszítésének adathordozó funkciója is van, mert a Dél-Nigériára jellemző „nsibidi” ideogram írás van belekarcolva vagy égetve a hangszertestbe. (10. kép) A „nsibidi” írásmódot a helyi titkos társaságok használták, amely egyes feltételezések szerint az Kr.e. 5-4 évezred óta ismert lehet, vagy ami még valószínűbb, a nigériai Cross River tartomány 2. századi monolitjaival lehet egyidős. Ezért nem kizárt, hogy ez a lamellofon típus viszont a közép-afrikai vas lamellás típusoktól függetlenül sokkal korábban is kialakulhatott. Szintén korábbi hatást tükrözhet, a Biafra kulturális övezetben élő **igbo** népcsoportnál a fejlett díszítőművészet tükröző antropomorf lamellofonok használata, amelyek billentyűzetét rafiából készítik és keresztfonással rögzítik a szintén a rafiapálma anyagából készült hangszertestre. (11. kép)

A személyes használatú, díszített nyugat-afrikai lamellofonoktól eltérően a jellemzően díszítetlen lamellofonokat Közép-, Kelet- és Délkelet-Afrikában leginkább vallási és rituális kontextusban használják (Schmidt, 1989:75). Például Zimbabwében a **sona** népcsoportnál a mbira dza vadzimu hangszer jelentése „mbira az ősök szelleme”. Ezzel összefüggésben a helyi zenészek, akik az ősök szellemeinek üzeneteit tolmácsolják, igen magas társadalmi státusszal bírnak. A Kongói DK délkeleti részén a tva (pigmeus) népcsoport emberfejes lamellofonjai a helyi varázsló kultusszal hozhatóak összefüggésbe, amelynek során a *kankobele* lamellofont a természet erőit megtestesítő oroszlánok távoltartására használják. A Kongói DK északi részén az **azandé** népcsoportnál a *sanza* hangszertestét alkotó női torzó kissé hajlított lábai és a felemelt kezei a női behódolást jelképezik (Södeberger, 1972:28-32). A lamellofonok női antropomorfizmusa összefügg azzal, hogy a lamellofon játékosok jobbára férfiak.

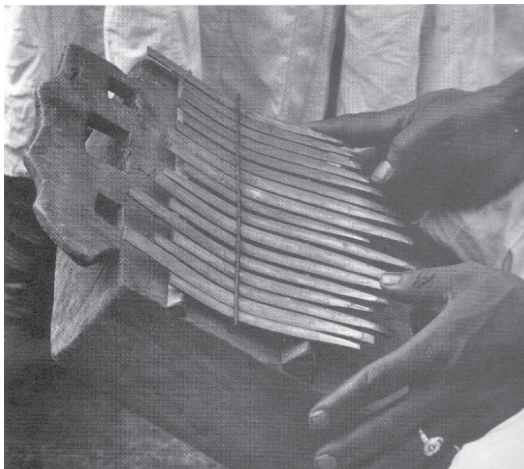
▲ 10. kép Lamellofonok „nsibidi” ideogram írással díszítve, Nigéria (Kubik 1989 nyomán)

11. kép Antropomorf lamellofon, Nigéria (Kubik 1989 nyomán) ➤

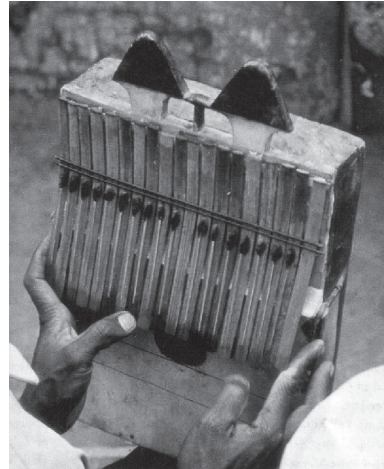

A Kamerun nyugati és északnyugati részén élő **bamiléké** népcsoport *lukuka* lamellofonjain a lamellák hangmagassága nemcsak a hosszúktól függ, mert a szabad végükre még különböző anyagú pasztákat ragasztanak, ami által változó hangmagasságot érnek el (12. kép). A lamellofonok rezonátorteste puhafából készül és a hangszer fedőlapjának alján és a hangszerestest alján szintén található egy hangrés, ami a hangszint és hangerőt módosító pókselyemmel van befedve. Kamerunban a szavanna vidék jellegzetes növényéből, a raffiapálmából készíti a **vute** népcsoport a *timbrh* elnevezésű lamellofonját (Kubik 1989:52). A *mwintimbr* kisméretű lamellofon, amelyet szólóhangszerként alkalmaznak és legfőbb funkciója a teherhordó gyaloglók lépésrítmusának az erősítése. A kezdetben szólóhangszer funkciókat betöltő *timbrh* lamellofon városi hatásra, az 1950-es évektől táncsoportok kísérő hangszerévé vált (Uo:50). A hangszer a funkcióváltozás következményeképp felépítésében is átalakult, mivel a rezonátor test közel a duplájára nőtt, megnőtt a hangereje. A lamellák száma 16-ról 19-re növekedett és a lamellákon fekete méhviasszal rögzítve szintén raffiából készült rezonáló tüket rögzítenek, amiket összehangolnak az oktáv párokban hangolt lamellákkal. (13. kép) Játék közben mindig az egymás melletti két lamellát pengetik meg a hüvelyujjakkal.

A Kamerun középső részén élő **tikar** népcsoport használja a *mbongo* lamellofonjának rezonátor teste a raffia pálma levélszárából van kialakítva. A 12 lamellát ún. kameruni–hangolással hangolják, amelynél a legmélyebb hangok a középső lamellákkal szólaltathatóak meg. A *mbongo* lamellofonon négy ujjas játékmóddal játszanak, ahol a két hüvelykujj mellett a két mutató ujjukat is használják a zenészek a lamellák pengetésére. A hüvelyujjakkal lefelé pengetik a mélyebb hangú lamellákat, míg a mutató ujjakkal a magasabb hangú lamellákat felfelé pendítik meg. (14. kép) Ez a játéktechnika Zimbabweban, a Zambézi-folyó környéki vas lamel-

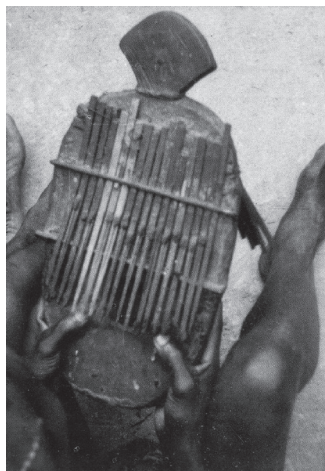
▲ 12. kép Lukuka lamellofon hangoló pasztás lamellákkal, Kamerun (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

▲ 13. kép Timbrh lamellofon méhviasszal rögzítésű hangoló tükkel, Kamerun (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

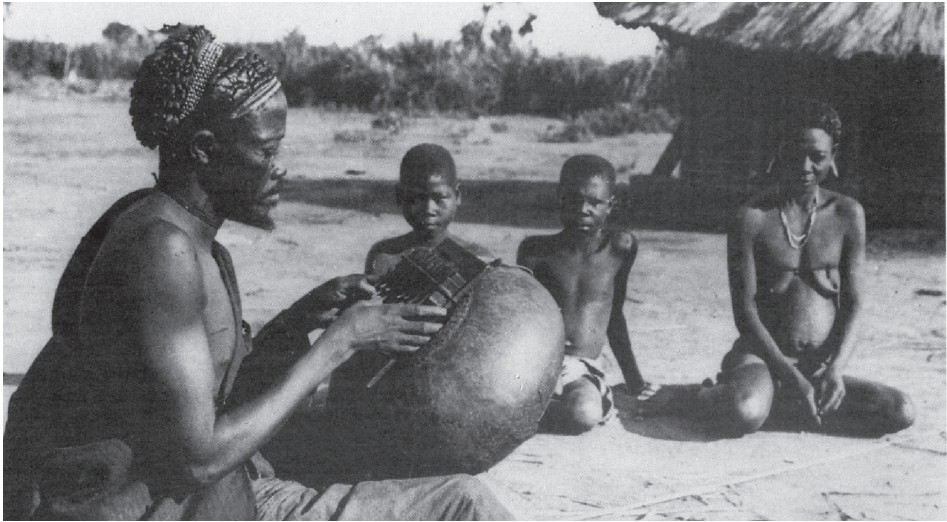
▲ 14. kép Tikar zenész hüvelyk és mutató ujjas játéktechnikával, Kamerun (Kubik 1989 nyomán)

▲ 15. kép Mbomenjyan lamellofon hangoló tűkkel, Kamerun (Kubik 1989 nyomán)

lás lamellofonok játékosaival megegyező játékmód. (vö. a 6. képen látható **venda** zenész játéktechnikája). A **tikar** népcsoport a profán zenei alkalmaihoz használja a **mbongo** lamellofont, viszont a szakrális zenéjükhez, a **mbongo**-tól felépítésében különböző lamellofon típust a **mbomenjyánt** használják (Kubik 1989:54). A lamellákra a **mbongohoz** hasonlóan felerősítik a fekete méhviasz rögzítésű rezonáns tüket, de attól eltérően a játéktechnikájukban csak a hüvelykujjakkal való hagyományos pengetést alkalmazzák (15. kép).

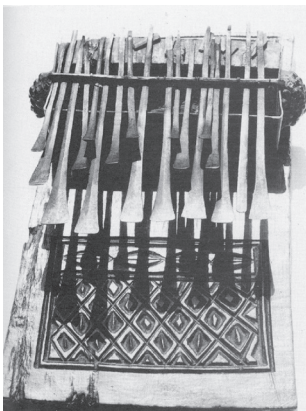
Eredetileg a Kongói DK területéről származó **likembe** típus (többes számban **makembe**) elnevezésénél néhány nyelvben egyéb prefixumot adnak hozzá, mint például **dikembe** vagy **ikembe**, vagy akár el is hagyhatják a prefixumot mint például a Közép-afrikai Köztársaságban a **mbimou (mpiemo)** népcsoport **kembe** lamellofon esetében. A szudáni és a nílusi nyelvekben, akik átvették a hangszertípust, mint például az észak-ugandai **acoli** népcsoportnál **lukemeaz** elnevezése. A délnyugat-angolai és az észak-nyugat zambiai népek körében, mint a **ngangela** és a vele rokon **mbunda**, a **luchazi** és a **mbwela** és ugyanezt a típust általánosan a **sanji (esanji, chisanji, kisaan)** stb) teljes formájában a **chisandzi chalikembe** terminussal jelölik. A Kongói DK déli területein és Észak-Angolában a **chokwe** népcsoport körében elterjedt lamellofontípus az ún. **tshisanji** vagyis 'madárraj' (Schmidt-Wrenger 1985:111). A lamellák korábban kovácsoltvasból, újabban esernyőbordából készülnek. A **tshinsanji** egyik altípusa a 8-10 lamellás **tshinsanji-kakolondondo** ami a rákötözött tökrezonátortól eltekintve felépítésében a **likembe** lamellofonokra hasonlít. (16. kép) A másik altípus a **tsishanji-muyemba** 18 lapát formájú lamellája kovácsoltvasból készül és a hangszer elnevezése az „uyembara” a nők vörös agyaggal és pálmaolajjal bedörzsölt több soros parókájára utal. A **tsishanji-muyemba** típus 18 lamellája három sorban helyezkedik el: 5-5-8, amely felosztás megegyezik a helyi **ndjimba** elnevezésű

^ 16. kép Tshisanji kakolondondo lamellofon tökhéj rezonátorral,
Kongói Demokratikus Köztársaság (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

xilofon hanglapjainak hármas felosztásával. (17. kép) Ezért a lamellofonjátékosok a xilofonokon is tudtak játszani, mert csak ez a két hangszer típus van balról jobbra, a mély hangoktól a magasabbak felé hangolva.

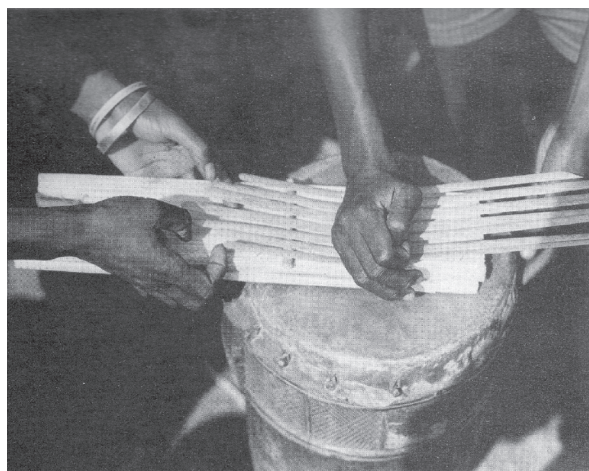
A Kongói DK területéről származó több altípust magába foglaló *likembe* lamellofonok elterjedési területe: Kongói Köztársaság, Közép-afrikai Köztársaság szórvány területei, Kamerun délkeleti területei, észak-nyugat Zambia, kelet-délkelet Angola, Dél-Szudán, Uganda, Ruanda és Burundi szórvány területei, és Nyugat-Tanzánia. A Kongói DK déli területén, illetve Zambia és Angola területén a dobozos kialakítású fa (*Pterocarpus angolensis*) hangszerestire jellemzően 8-12 számú kovácsoltvas lamellát és lamella feszítő keretet és hidat erősítenek. A *likembe* lamellofonok rezonátortestén két fűrt hangnyílás van kialakítva és a hangszerest hátoldalán lévő

< 17. kép Három lamella-soros tsishanji-muyembalamellofon, Kongói Demokratikus Köztársaság
(Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

a balkéz mutató ujjával fogja le és nyitja a zenész, miközben a hangszertest alján lévő nyílást a testéhez szorítva nyitja és zárja, ami által hangszínváltozást ér el. Ezt a lamellofon típusát a hüvelykujj körmével pengetik, ezért *likembe* zenész jellegzetessége a betöredezett körömvég (Kubik, 1982:118). A Kongói DK délnyugati részén a **pande (pende)** népcsoport szintén *likembe* lamellofont használ, a két soros kialakítású lamellák azonban nem egymás felett, hanem egymással szemben helyezkednek el. A hexa vagy heptaton hangolású, 7-8 bambuszból készült lamellás hangszeren ketten játszanak (Schmidt-Wenger, 1986:184). Amíg a játékos mindkét kéz hüvelykujjával pengeti a lamellákat, addig a segítő középen leszorítja a lamellákat egy dobra. (18. kép) Ezen a lamellofon típuson egy deszkára vannak a lamellák felerősítve, ami önmagában nem lenne elégséges rezonátor test, ezért egy *ngoma* dob membránja funkcionál rezonátorként. A Kongói DK-ban a **chokwe** népcsoport ugyanezen a *likembe* lamellofon típuson úgy játszik, hogy a játékos a bal lába sarkával szorítja le a hangszert egy lefelé fordított lavórra (korábban nyilvánvalóan egyéb jól rezonáló edényre) és közben mindkét keze hüvelykujjaival pengeti a lamellákat. (19. kép)

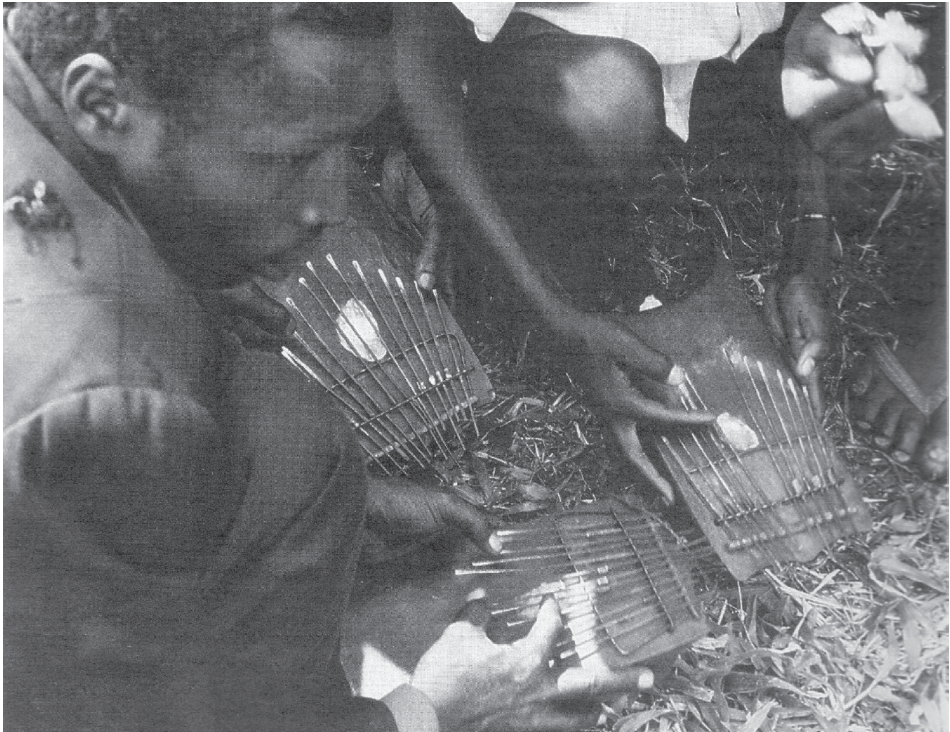
Ruandában a **hutu** népcsoport által használt *ikembe* lamellofon morfológiailag szintén a *likembe* típushoz tartozik, de attól eltérően viszonylag nagyszámú, 12-13 fém lamellával és pókselyemmel fedett hangnyílással is rendelkezik. Ruandában általában három zenész guggolva, egymás felé fordulva és a föld felett tartva a lamellofonokat játszanak. (20. kép) A játéktechnika a Kongó-medence népeitől származik, ahonnan a II. világháború alatt katonák terjesztették el a hangszert Ruandában (Schmidt-Wenger, 1986:144). Ennél a játéktechnikánál a jobb kéz mutatóujja

▲ 18. kép Dob rezonátoros *likembe* lamellofon, Kongói Demokratikus Köztársaság (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

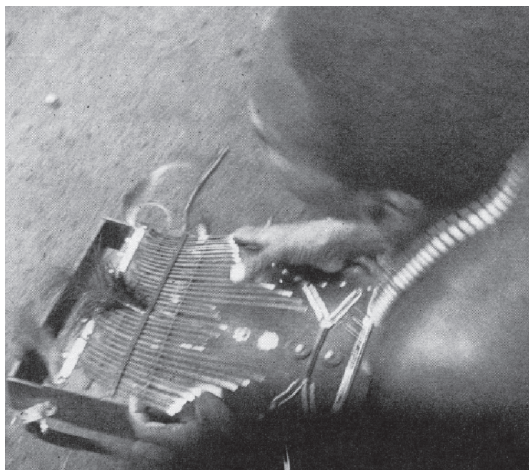
▲ 19. kép Lavór rezonátoros *likembe* lamellofonok, Kongói Demokratikus Köztársaság (Gansemans-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

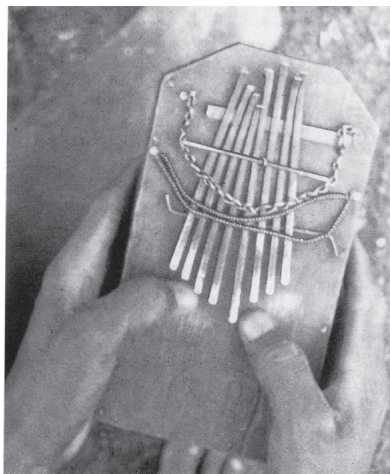
20. kép Pókselyem rezonátoros ikembe lamellofonokon játszó hutu zenészek, Ruanda(Ganseman-Schmidt-Wrenger 1986 nyomán)

megállítja a rezgésben levő lamellát, vagy több lamellát hoz rezgésbe. Azonban a Kongó-medence népcsoportjaitól eltérően Ruandában epikai vagy történeti énekek kíséretéhez használják a lamellofonokat.

A kelet és délkelet-afrikai lamellofonok „rimba” vagy „limba” (sok bantu dialektusban az „r” és az „l” egy fonémának tekinthető) elnevezésüek prefixumokkal kiegészítve, mint például a *kalimba* vagy a *marimba*. Például Zambia nagy részén és a szomszédos malawi, illetve Mozambik középső részén a *kalimba* (jelentése ’kicsi hangszer’) míg ettől délre inkább a *karimba* elnevezés az általános (Van Dijk, 2010:85). A bantu nyelvekben a „ka” diminutív prefixum (kicsinyítő előtag). Ezzel szemben a legnagyobb lamellofonok ebből a típusból Tanzániában találhatóak, mint például a **gogo** népcsoport *ilimba* elnevezésű 36 lamellás hangszerei, amelyeknél középen van néhány magas hangú lamella, ezeken azonban nem játszanak, csak rezonáns szerepük van. (21. kép) A Dodoma környékén élő **gogo** népcsoport tagjai a leghíresebb lamellofon játékosok. A **gogo** népcsoport a nilusi eredetű **masai** és déli-kusita nyelvű szórvány népcsoportok között, a környező nomadizáló népektől eltérő módon földműveléssel foglalkozik, ami egy kevésbé merev, adaptív életmódot tett lehetővé, és amely életmód valószínűleg összefügg a kiemelkedő zenei teljesítményükkel (Kubik, 1986:142).

▲ 21. kép Gogo zenész 36 lamellás *ilimba lamellofon*-nal, Tanzánia (Kubik 1982 nyomán)

▲ 22. kép *Malimba lamellofon*, Tanzánia (Kubik 1982 nyomán)

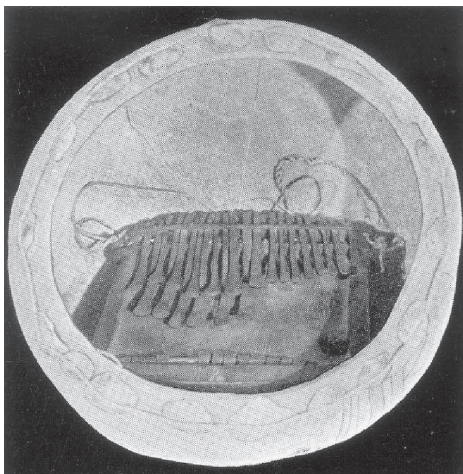
A Nyassza-tó északi partján a **panga (pangwa)**, a **gusii (kissi)**, a **kinga**, a **bena**, a **manda**, a **nyakyusa** és a **tumbuka** népcsoportok körében *malimba* a helyi lamellofon típus elnevezése (Kubik, 1986:164). A jellemzően 8 lamellás *malimba* lamellái korábban kovácsoltvas lemezekből, újabban kerékpár küllőkből készülnek. (22. kép) A lamellák alsó és felső rögzítésük és vasból és üvegyöngyből készült láncokkal, amelyeket a lamellákra erősítenek, még pluszhangzást is elérnek. Játék közben a zenész a bal kéz középső ujjával takarja, illetve nyitja a hangszer hátlapján levő vibrátor nyílást, amivel a hangzást befolyásolja (Kubik, 1986:164). A *malimba* lamellofonokat vándorló emberek használják, hogy a lépteik ütemét gyorsítsák.

Mozambik északi területein a **makonde** népcsoport ún. *ulimba* vagy *uimba*-lamellofont használ, amelyek fontos jellemzője a lamellák rögzítésének a módja. A vasból készült és tűzben edzett, meghajlított lamellákat beleerősítik az egy darab fából kifaragott hangszertestbe, ezért nem kell egyéb rögzítő elem. (23. kép) Az *ulimba* lamellofonok előre meghatározott hangolásúak. Mind a 18 altípusra jellemző a 7 lamellás kialakítás, amelyek közül a középső a legmélyebb hangú, és amit mind a két irányba egyre magasabb hangú lamellák fognak közre. A szájhagyomány a **jao** népcsoporttól eredezteti az *ulimba* lamellofont, de valószínűsíthető, hogy a hangszertest faragásának és kialakításának a módjai inkább a **makonde** népcsoportra utalnak, akik Kelet-Afrika legjobb fafaragóiként ismertek (Dias, 1982:162). A **makonde** és a **mwera** népcsoportok körében szuahéli nyelven a lamellofonok elnevezése a *marimba ya mkono* vagyis 'marimba a kézben' míg a xilofonok elnevezése a *marimba ya vibao* azaz 'marimba fa nyelvekkel' (Reuster-Jahn, 2007:18).

Zimbabweban és a Zambézi alsó folyása mentén élő népcsoportok körében a legelterjedtebb lamellofon típus a tők rezonátoros *mbira*, amely hangszernevet a szintén tőkrezonátoros xilofonok elnevezésére is használják. A 17. század elejéről ismert

▲ 23. kép Uimba lamellofon, Mozambik
(Kubik 1982 nyomán)

▲ 24. kép Deze lamellofon tökhéj
rezonátorba helyezve, Dél-afrikai
Köztársaság (Kirby 1968 nyomán)

Joao dos Santos dominikánus szerzetes leírása Mozambikból (Ethiopia orientalis 1609) ahol már szerepel az *ambira* elnevezésű tökrezonátoros xilofon és lamellofon. A *mbira dza vadzimu* lamellofon a **shona** nyelvű népeknél elterjedt hangszer, amit nagyon sok az őstisztelettel kapcsolatos vallási ceremóniánál használnak (Goddard, 1996:86). A Zimbabwe középső és a Dél-afrikai Köztársaság északi részén élő **lemba** népcsoport is használ lamellofonokat, ahol a hangszertípus elnevezése *deze* (Kirby, 1968:65-66). A **lembák** szintén ismerik a *mbila* terminust, de ők a fémről készült lamellák elnevezésére használják. A 21 lamellás hangszertípust a **lembák** szintén tökhéj rezonátorba helyezve szólaltatják meg. (24. kép)

Az áttekintés összegzéseként megállapítható, hogy a lamellofon eredetileg csak a szubszaharai Afrikára jellemző pengetős idiofon hangszertípus, amelynek bambusz lamellás változata először Nyugat-Afrikában alakulhatott ki a Kr.e. 1. évezredben, majd a bantu expanzió hatására, vagy ettől függetlenül, a Kongó alsó folyásának a vidékén újra kialakulhatott a 7. század körül időszakban. Ez utóbbit már a régészeti által feltárt 10-14. századra datálható vaslamellák és a 16. század végi időszakból származó leírások is bizonyítják. A hangszertípust a Kongó alsó folyásának vidékén eredeti funkciója szerint a gyalogos teherhordók lépésrítmusának az erősítésére használták, de a későbbiekben már kifejezetten zenei funkciójú változatai is kialakultak. A fém lamellás változatai a népzene kutatók szerint a 19. század vége felé kezdtek el a Kongó folyó mentén fölfelé elterjedni a gyarmati közigazgatásban alkalmazott **lingala** nyelvű teherhordók és szolgák által, és a 20. század elején a hangszer használata tovább terjedt észak-keletre Ugandába, és az ott élő nilusi nyelveket beszélő népcsoportok is elkezdték használni. Uganda északi területeiről a déli vidékek felé terjedt el a hangszertípus és a bantu nyelvű népcsoportok is átvették. Mindeközben a Kongói DK Kasai tartományból a lamellofonok használatának szokása elterjedt

Angola keleti vidékein és az 1950-es években, Délkelet-Angolában a koisan nyelvet beszélő kung (busman) népcsoport is átvette. A fém lamellás heteroglott típusok Közép-Afrika irányából elterjedve jelentek meg ismét a nyugat-afrikai régió területén élő bantu és a velük szomszédos volta-kongói nyelveket beszélő népcsoportjainak körében, de néhány bambusz lamellás idioglott típusal kapcsolatban felmerül annak is a lehetősége, hogy a korábbi lamellofonok fennmaradt hírmondói. Kelet-Afrikában szintén a bantu nyelvű népcsoportok körében jellemző a lamellofonok elterjedése és a nilusi népek körében jóval ritkább, illetve Észak-Afrika arab és berber népcsoportjainak körében nem terjedt el a használata. A szubszaharai Afrikából elhurcolt rabszolgáknak köszönhetően Dél-Amerikában és a Karib-térségben is elterjedt. ☀

Felhasznált irodalom

- ANKERMANN, Bernhard (1901): Die afrikanischen Musikinstrumente. Ethnologischen Notizblatt. Direktion des Königlichen Museums für Völkerkunde in Berlin. Band III.- Heft 1. Berlin: Druck und Verlag von A. Haack
- BERLINER, Paul F. (1978): The Soul of Mbira: music and traditions of the Shonapeople of Zimbabwe. University of Chicago Press: Chicago
- BONANNI, Filippo (1964): Antique musical instruments and their players: 152 plate from Bonanni's 18. century Gabinetto Armonico Filippo Bonanni; by HARRISON, Frank-RIMMER, Joan New York
- DIAS, Margot (1986): Instrumentos musicais de Moçambique. Lisboa :Instituto de Investigação Científica Tropical
- GANSEMANS, Jos-SCHMIDT-WRENGER, Barbara (szerk) (1986): Zentral Afrika. MB.Bd.1.Lfg.8. Leipzig
- GODDARD, Keith (1996): The Soul of Mbira Twenty Years on: A Retrospect. African Music, Vol. 7, No. 3 (1996), pp. 76-95.
- JONES, Arthur Morris (1964): Africa and Indonesia. Africa and Indonesia: The Evidence of the Xylophone and Other Musical and Cultural Factors. Leiden: Brill
- KIRBY, Percival (1968): The Musical Instruments Of the Native Raci8 of South Africa. Johannesburg
- KUBIK, Gerhard (szerk) (1982): Ostafrika. Musikgeschichte in Bildern, Deutscher Verlag für Musik. Bd.1. Lfg. 10. Leipzig
- KUBIK, Gerhard (szerk) (1989): Westafrika. Musikgeschichte in Bildern, Deutscher Verlag für Musik. Bd.1. Lfg. 11. Leipzig
- KUBIK, Gerhard (1998): Kalimba – Nsansi – Mbira. Lamellophone in Afrika. Frölich und Kaufmann, Berlin: Museum für Völkerkunde
- REUSTER-JAHN, Ute (2007): The Mwera Lamellophone „Luliimba”. African Music, Vol. 8, No. 1, pp. 6-20.
- SCHMIDT, E Cynthia (1989): African Mbira as Musical Icons. In. Sounding Forms, African Musical Instruments. New York, 73-78.
- SÖDEBERGER, Bertil (1972): Ornamentation of the eSanza. In: African Arts 5. (1971-72) 28-32.
- THEAL, George McCall (1901): Records of South-Eastern Africa. Capetown
- TRACY, Hugh (1961): A case for the name Mbira. African Music Society Journal 2. 17.
- VAN DIJK, Marcel (2010): The Lala Kalimba: The Correlation Between Instruments and Style. African Music, Vol. 8, No. 4 (2010), pp. 84-100.
- WANGEMANN, Hermann Theodor (1886): Ein zweites Reisejahr in Süd-Afrika. Berlin

English Abstract

A unique African musical instrument – Characteristics and historical overview of the lamellophone

Lamellophone instruments represent an idiophonic string instrument type that is unique to Sub-Saharan Africa. The subtype characterized by its lamellae being made of bamboo must have emerged first in the first millennium B.C. in West Africa, and then it may have evolved again, either owing to the Bantu migrations or independently, in the Lower Congo region around the 7th century. This latter evolution is amply attested by excavated iron lamellae dating from the 10th to 14th centuries as well as by travellers' reports from the late 16th century. The original function of this instrument type in the Lower Congo basin was to reinforce the rhythm of the walk of porters, but later on versions serving an exclusively musical purpose also appeared. Ethnomusicologists hold that subtypes of this instrument having metallic plates began spreading inland along the Congo River around the late 19th century by the agency of Lingala-speaking porters and servants employed in the colonial administration. In the early 20th century the use of such instruments spread towards the northeast into what is today Uganda, where Nilotic-speaking ethnic groups adopted them. From the northern regions of Uganda the instrument type spread southwards and ended up being adopted by Bantu-speaking local ethnicities as well. Meanwhile the use of lamellophones was borrowed from Kasai Province (Southeast Congo) by the inhabitants of Eastern Angola, and in the 1950s they were further adopted by the !Kung (Bushmen) of southeast Angola, a Khoisan-speaking group. It was from Central Africa that lamellophone instruments with metallic lamellae reappeared among the speakers of Bantoid languages and neighbouring Voltaic peoples in West Africa. In East Africa too this instrument type is typically used by Bantu-speaking ethnic groups, while Nilotic speakers tend to have adopted it on a much more limited scale; it is virtually unknown among the Arabs and Berbers of North Africa. Under the influence of slaves originating in Sub-Saharan Africa, similar instruments have also spread into South America and the Caribbean.

A szerzőről

PhD, tudományos munkatárs
MTA BTK Zene-tudományi
Intézet

About the Author

PhD, Ethno-organologist
Institute for Musicology,
Research Center for the
Humanities, Hungarian
Academy of Sciences

brauer-benke.jozsef@btk.mta.hu

5th Pécs African Studies Conference

MAY 24-26, 2018

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

METROPOLITAN
STATE UNIVERSITY™
OF DENVER

May 24, Thursday

09:00 – 10:00 **Registration** (Szentágothai Research Centre, University of Pécs)

10:00 – 10:30 **Welcome addresses** (Room B001)

10:30 – 11.30 **Keynote lecture** (Room B001): Cole, L. (GM) “Creating and enhancing capacity in Africa for efficient economic and social development”

11:30 – 13:00 Morning panels I.

Room B001

Chair: Tarrósy, I.

Rising Africa, development, aid and democratization

1. Taylor (UK), Why “Africa Rising” is a Myth
2. Zajontz (UK), ‘China in Africa’ and the spatio-temporal fix: Theorising Sino-African corridorism
3. Hyden (USA), Beyond Foreign Aid in Africa: Challenges and Opportunities
4. Cibian (RO), Beyond Underdevelopment: ‘Hermeneutical translations’ and democratization efforts in Sub-Saharan Africa and Central and Eastern Europe

Room A001

Chair: Kopinski, D.

Developmental state, development policies, political economy

5. Biedermann (HU), African developmental states facing strengthening Chinese influence: opportunity or complication?
6. Klemensits (HU), The Singapore model for the developing Africa – The legacy of Lee Kuan Yew and the island state’s relations with Africa
7. Selatole (ZA), Development Policy Implementation in Southern Africa
8. Wiegatz (UK), The political economy of the revival of cooperatives under neoliberalism: the case of Uganda

Room A002

Chair: Thobhani, A.

Integration, regions, East Africa

9. Mathews (ET), Regional Integration: The African Union and the European Union
10. Milej (KE), A people-centred and participative regional integration? The case of the East African Community (EAC)
11. Bagi (HU), Female Political Representation in the EAC States
12. Solymári (HU), East African presence of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta

13:00 – 14:30 Buffet lunch

14:30 – 16:00 Afternoon panels I.

Room B001

Chair: Hyden, G.

Children, youth and education

13. Szilasi (HU), Change of children’s games and toys in the Congo
14. Gila – Latief (ZA), South African Youth in Politics
15. Peter (ZA), Young South Africans: Apathetic and Disinterested in Politics or Fed Up With the System?
16. Hideg (HU), Fair play in the shadow of the Kenyan education system

Room A001

Chair: Pásztor, Sz.

Communities, local actions

17. Masocha (ZW), Caring for corporate plants: Tobacco Contract farming in Chiweshe, Zimbabwe
18. Czirják (HU), Activization of local resources in slum upgrading
19. Dömös (HU), Local action in Italy: the centro sociale and migration from Africa
20. Folorunso (NG), Culture and cross-cultural understanding: a panacea for peaceful co-existence among ethnic groups in Nigeria

Room A002

Chair: Klosowicz, R. (PL)

Historical relations across Africa from the cold war up to the present day

21. Zamponi (I), The cold war in Africa. The contexts of the Horn of Africa and of Southern Africa
22. Búr (HU), Foe or Friend? South Africa in the bipolar system
23. Thobhani (USA), The Dynamics of Morocco’s Intra-Continental Relations under King Mohammed VI
24. Besenyő (HU), The Austro-Hungarian Empire as possible coloniser of Western Sahara in 1899

16:00 – 16:30 **Coffee break**

16:30 – 18:00 **Afternoon panels II.**

Room B001

Chair: Búr, G.

Migration and diaspora

25. Tabe (CM), Africa-EU

Security Cooperation:

Migration Crisis Management

26. Mormul (PL),

Protracted refugeeedom –

Sahrawi refugee camps in

Algeria

27. Shipilov (RU), Political

Influence of the Lebanese

Diaspora in Cote d'Ivoire

before the 2020 Elections

28. McLeod (USA), The

Feminization of Caribbean

Emigration and its Meaning

for Mothering and Masculinity

Room A001

Chair: Biedermann, Zs.

Business and trade

29. Mmerek (BW), Doing

business in Botswana: the

destination of choice

30. Oyewale (NG), The

Rise and decline of Cocoa

Production and its Economic

Implication on Cocoa Farmers

in Ondo State, Nigeria. 1950-

1980

31. Neszmélyi (HU),

Nigeria's foreign trade policy

in service of economic

diversification

32. Pasztor (HU), The New

Wave of Currency

Devaluations in Africa – Will

the Devalued Ethiopian Birr

Help Coffee Exports?

Room A002

Chair: Piknerova, L. (CZ)

Horn of Africa and security

33. Marsai (HU), Scramble

for the Horn of Africa

34. Benesova (CZ),

Ethiopian and Kenyan

Approach to Somalia since

1991: Comparative

Perspective

35. Gebrewahd (ET),

Securitization and

militarization of the Border:

Security dilemma in post-

1998 Ethiopia and Eritrea

36. Abbay (USA),

Ethiopia's Bumpy Road to

Democracy

18:30 – 19:30 Abdoul Camara's (SN) **African drum and dance show** (Nappali Café,

Király u.) (*bus transport will be provided*)

20:00 – 22:00 **Conference dinner** (Palatinus Hotel)

May 25, Friday

09:00 – 10:40 **Morning panels II.**

Room B001

Chair: Mormul, J.

China investing in Africa

37. Kopinski (PL), Chinese

investments in the Angolan oil

sector: continuity and change

38. Tycholiz (PL),

Dynamics of Chinese

investments in Angola:

looking beyond the oil sector

39. Zhao (CN), Risks and

Countermeasures of Sichuan

Enterprises'. International

Industrial Capacity

Cooperation with Africa

40. Ehizuelen (CN), China

Relocating Labour-intensive

Manufacturing Factories to

Africa: New Opportunities and

Strategies for Catch-up

Room A001

Chair: Hyden, G.

Sovereignty and identity

41. Mihatsch (AT),

Sovereignty in Africa. From a

European Idea to an African

Reality

42. Musabende (UK),

What should we make of

claims of 'African-ness' at the

African Union? Unpacking the

dynamics of African collective

identity

43. Balázs (HU), Sharing

sovereignty – state and non-

state actors in sub-Saharan

Africa supporting France's

perception as a great power

44. Sidelko (USA),

Morocco and the Arab Spring

Room A002

Chair: Marsai, V.

Issues of security

45. Kosciolk (PL), The

creation of the anti-genocide

movement in the USA in the

light of post-cold war

American policy on genocide

incidents in Africa and the

activities of non-governmental

organizations

46. Mokhawa (BW),

National Security Dilemmas of

Southern African States

47. Ruon Jal (ET), Question

of Viability of IGAD Mediation

Process on South Sudan

Conflict: The Challenges

Facing the South Sudan Peace

Process

10:40 – 11:00 **Coffee break**

5th Pécs African Studies Conference – May 24-26, 2018 – University of Pécs - PROGRAM

11:00 – 12:45 **Morning panels III.**

Room B001

Chair: McLeod, J.

Interdisciplinary issues

48. Czerep (PL), Social media dynamics as a new factor in African politics

49. Elijah (CN),

Determinants of Continuous Usage Intention of E-Government in Ghana

50. Gúti (HU) – T.

Horváth (HU), Janus-faced paradigms in the African Union's language policy

51. Biernaczky (HU), Sub-Saharan Africa's economy in the light of anthropological facts

Room A001

Chair: Wiegatz, J.

Emerging actors and their policies in Africa

52. Yetkin (TR), Turkey's relationship with Africa

53. Dudlák (HU), Between hard and soft: the political economy of Turkish involvement in Somalia

54. Csepregi (HU), The emerging role of non-traditional powers in African affairs – a case study of African-Israeli cooperation

55. Gerócs (HU), Russia's Scramble for Africa. Critical overview

Room A002

Chair: Taylor, I.

Visegrad-Africa relations

56. Vecsey (HU), EU-Africa relations after Abidjan

57. Chmiel (PL), Visegrad Countries relations with Africa in the context of the ACP-EU Partnership Agreement after 2020

58. Tona (CD) –

Mutumbo (HU), Fostering the health care in Sub-Saharan Africa – introducing the pilot project of the Foundation for Africa Hungary

59. Ginelli (HU), The Ghana Job: Opening Socialist Hungary to the “Developing World”

60. Tarrósy (HU), Government scholarships as soft power tools: Hungary-Africa relations under Communism and in the post-Soviet era

12:45 – 14:00 **Buffet lunch**

14:00 – 16:30 (Room B001)

Visegrad Political-Scientific Symposium on Africa Policies and African Studies

With the participation of heads of departments of African Affairs in ministries of foreign affairs, as well as representatives of university departments/research centers of African Studies of the four Visegrad countries.

16:30 – 17:00 **Coffee break**

17:00 – 18:00 (Room B001)

Füssi Nagy Géza Memorial Lecture

Régi, T. (HU) “The problem of symbols: language and tradition in Africa”

18:00 – 18:30 **Closing**

19:00 – 20:30 **Buffet dinner**

21:00 – 24:00 DJ Director's **African Music Night** (Made in Pécs Café)

Klemensits Péter

Páncélos háború Észak-Afrikában (1940-1943)

A háborús hadszínterek közül mindig is az észak-afrikai volt a legkülönlegesebb, különösen az európaiak számára. Az ókori titkok, a hatalmas ismeretlen, a kietlen sivatagok, a kutatók és a hadtörténet rajongók figyelmét is felkeltették az évek során, korántsem véletlenül. A második világháború során olyan parancsnokok szereztek maguknak hírnevet ezen a hadszíntéren, akiket előtte kevésbé ismert a közvélemény, mint pl. Erwin Rommel vagy Bernard Montgomery. A harcok, páncélos pedig nem véletlenül lett az afrikai harcok emblematikus harceszköze.

A kötet tudományos igényességgel foglalja össze mindazon összetevőket, melyek végigkísérték brit páncélosok alkalmazását Észak-Afrikában 1940-1943 között, különös tekintettel a brit észak-afrikai hadvezetés hadászati és hadműveleti tervezésére, a főbb hadműveletek bemutatására és a páncélos csapatok alkalmazásához köthető tanulságok összegzésére. A páncélos fegyvernem alkalmazásán túl viszont az egész észak-afrikai hadszíntér legfontosabb – de kevésbé feldolgozott – stratégiai problémái is megjelennek a kötetben, nevezetesen, hogy az olaszok feletti győzelem után miként változott meg a hadászati környezet a britek hátrányára 1941 tavaszán, majd pedig 1942 elején, ez pedig milyen következményekkel járt Észak-Afrikára és a Közel-Keletre nézve, továbbá melyek voltak azok a hadászati döntések, melyek az 1943-as hadműveletek befejezéséhez vezettek.

Keresse a kötetet a Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.